

Sosyal Bilimlerde Şimdiye Ulaşmak: Kronoloji-Vigizm İlişkisi

Hatice Kübra Yücedoğru Dilekçi

Doktora Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı,
Bursa, Türkiye

kubrayuicedogru@gmail.com | <http://orcid.org/0000-0002-8158-2270> | <https://ror.org/03tg3eb07>

Öz

Sosyal bilimlerde geçmiş unsurların günümüzde kullanımı metodolojik olarak tartışmalıdır. Zaman-
sal şimdinin dinamikleri, geçmişten günümüze uzanan bununla birlikte belirli bir sıralama ve seçi-
me tabi olan bir süreçtir. Bu makalede, söz konusu sıralama ve seçimin kronoloji ve vigizm kavram-
ları ekseninde incelenmesi amaçlanmaktadır. Kronoloji, kavramsal olarak geçmiş zamanın sıralan-
masıdır. Ayrıca Hıristiyan geleneğine dayalı takvim kültürünün başlangıcıyla ilerleme fikrinin
kesiştği bir kavramsal sürece sahiptir. Süreklilik ve noktasal an unsurlarını içeren iki bileşene sahip
kronolojinin sosyal bilimler için sahip olduğu işlev ve zorunluluk tartışılmaktadır. Makalenin diğer
kavramı vigizm ise geçmişin soyutlanarak belirli çıkarımlar içerisinde günümüzü verecek şekilde
yorumlandığı bir zaman problemidir. Vigizmin zaman problemi olarak tanımlanması, geçmişte
şimdiye görmenin ve şimdinin kökünün geçmişte fark edilebilmesinin mümkün olduğu iddiası ne-
deniyedir. Makalede vigizmin siyasi arka planı irdelenerek tarih yazımında şimdinin oluşumunda
oyunadığı baskın role dikkat çekilmektedir. Nihayetinde makale, sosyal bilimler alanında kullanılan
kronolojik dizilimlerin vigistik olarak etiketlenmelerinin imkânını metodolojik bakışla ortaya koy-
mayı hedeflemektedir. Bu bağlamda kronolojiden uzaklaşmanın imkânı tartışılmaktadır. Niteliksel
bir zaman değişimi içeriğiyle kayrolojik zaman, makalede bir öneri olarak gündeme getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler

Din Sosyolojisi, Şimdi, Geçmiş, Kronoloji, Vigizm, Kayrolojik Zaman.

Atıf Bilgisi

Yücedoğru Dilekçi, Hatice Kübra. "Sosyal Bilimlerde Şimdiye Ulaşmak: Kronoloji-Vigizm İlişkisi".
Uludağ İlahiyat Dergisi 32/2 (Aralık 2023), 333-351. <https://doi.org/10.51447/uluid.1335379>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliş Tarihi Date of Submission	31 Temmuz 2023 31 July 2023
Kabul Tarihi Date of Acceptance	09 Ekim 2023 09 October 2023
Yayın Tarihi Date of Publication	22 Aralık 2023 22 December 2023
Yayın Sezonu Pub Date Season	Aralık December
DOI	https://doi.org/10.51447/uluid.1335379
Değerlendirme Peer-Review	Ön inceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme Single anonymized AInternal (Editor board member) Double anonymized - Two External
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited
Benzerlik Taraması Plagiarism Checks	Yapıldı - iThenticate Yes - iThenticate
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman Grant Support	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Telif Hakkı & Lisans Copyright & License	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0
Etik Bildirim Complaints	ilahiyatdergisi@uludag.edu.tr - https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluid

Reaching the Present in the Social Sciences: The Relationship Between Chronology and Whiggism

Hatice Kübra Yücedoğru Dilekçi

PhD. Student, Bursa Uludag University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion,
Bursa, Türkiye

kubrayucedogru@gmail.com | <http://orcid.org/0000-0002-8158-2270> | <https://ror.org/03tg3eb07>

Abstract [You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

In the social sciences, the use of past elements in the present is methodologically controversial. The dynamics of the temporal present is a process that extends from the past to the present but is subject to a certain ordering and selection. This article aims to examine this ordering and selection through the concepts of chronology and whiggism. Chronology is conceptually the ordering of past time. It also has a conceptual process where the idea of progress intersects with the beginning of the calendar culture based on the Christian tradition. The function and necessity of chronology for social sciences, which has two components including continuity and point moment, is discussed. The other concept of the article, whiggism, is a time problem in which the past is abstracted and interpreted in such a way as to give the present certain inferences. Whiggism is defined as a time problem because of the claim that it is possible to see the present in the past and to recognize the roots of the present in the past. The article examines the political background of whiggism and draws attention to its dominant role in the formation of the present in historiography. Ultimately, the article aims to reveal the possibility of labeling the chronological sequences used in the social sciences as whiggistic from a methodological perspective. In this context, the possibility of moving away from chronology is discussed. With qualitative time change content, the article puts forward a suggestion of cairiological time as a proposal.

Keywords

Sociology of Religion, Present, Past, Chronology, Whiggism, Cairiological Time.

Citation

Yücedoğru Dilekçi, Hatice Kübra. "Sosyal Bilimlerde Şimdiye Ulaşmak: Kronoloji-Vigizm İlişkisi". *Uludağ İlahiyat Dergisi* 32/2 (December 2023), 333-351. <https://doi.org/10.51447/uluid.1335379>

Giriş

Sosyal bilimler, farklı zamanlar arasında geçişleri gerekli kılan bir çalışma alanına sahiptir. Geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki hareketin seyri, araştırma nesnesi ile araştırmanın gerçekleştiği zaman birimleri arasındaki farklılık metodolojik alana dair boşluklara işaret eder. Söz konusu boşluklar geçmiş ve şimdiyi tanımlama biçimleri, tarihsellik alanı, yorumlama teorileri gibi, Paul Veyne'nin ifadesiyle, cevaplardan ziyade soru çizelgesini genişletecek bir çabayı barındırır.¹ Hepsi için tümel bir izah ya da mevcut izahların aktarımı bu çalışmanın sınırlarının dışındadır.

Makale, zamansal olarak *şimdinin* kendisinden önceki bütün kültür ve oluşumların gözlemevi bazen de mahkemesi hâline dönüşmesine sosyal bilimler özelinde dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Bu dönüşüm, yaşanan zamanın yine kendisinden kaynaklanan bir mutlaklığa sahip olduğu düşüncesinden beslenir. Şimdinin geçmişe göre farklılığının ve yeniliğinin kabulü iki kavram üzerinden ele alınacaktır. Şimdiyi oluşturan zamansal teknik olarak *kronoloji*, kökeni ve unsurları itibarıyla değerlendirilecek ve yine şimdinin oluşturulma biçiminde bir tercih olarak *vigizm*, kavramsal olarak ele alınacaktır. Her iki kavram da sosyal bilimler bağlamında ve metodolojik düzlemde ilk kez ele alınmaktadır.

Kronolojinin zamansal bir teknik olarak sosyal bilimler alanında kullanımı metodolojik imkân dahilindedir. Ancak bu metodolojik imkân, yapısal olarak vigistik bakış açısıyla özdeşleşebilir. Araştırma sürecinde vigizmden uzaklaşabilmek için kesintisiz ve sürekliliği zorunlu kılan kronolojik zaman anlayışı yerine, süreksiz ve sayılara bölünemez kayrolojik zaman anlayışı teklif edilmektedir. Makale sosyal bilimlerin epistemolojisini yönlendirecek bu sürece dikkat çekmeyi hedeflemekle birlikte din sosyolojisi bağlamındaki örneklendirmelere sonuç bölümünde değinilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve: Kronoloji ve Vigizm

1.1. Kronoloji

Zaman kavramı, günümüzdeki kullanımlarına ilham veren çeşitli köklere sahiptir. Buna göre zamanın; *aion*, *kairos* ve *chronos* olmak üzere, Antik düşüncede, üç kavram etrafında ele alındığını görüyoruz. *Aion*, sonsuzluk ve döngüsellik anlamına gelirken *kairos*; uygun zaman, sebep ve fırsat anlamlarında kullanılmaktaydı.² Kronolojinin kelime kökünü oluşturan *chronos* ise ilerleme, art zamanlılık ve çizgisellik ifadelerini karşılamaktaydı. Bu bağlamda nesnel, ölçülebilir bir süre ve sürekli bir zamanı ifade eden *chronos* ile akıl, anlam, açıklama ve yol gösterici anlamlarına sahip *logos*³ kavramlarının birleşimi kronoloji kavramını oluşturmaktadır.

¹ Paul Veyne, *Tarih Nasıl Yazılır?*, çev. Nihan Özyıldırım (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 279.

² William Race, "The Word Kairos in Greek Drama", *Transactions of the American Philological Association* 111 (1981), 201.

³ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002), 664.

Kronoloji terim olarak; zamanı ve zaman dilimlerini hesaplama, ayarlama, olayları zaman sırasına göre kaydetme ve düzenleme bilimi anlamlarına gelir.⁴ Düzenleme bilimi ile kastedilen, kronolojinin fiziksel ve biyolojik yönleriyle insan dünyasını ayrıca tarihi disipline edişidir. Bu hâliyle kronoloji doğrusal, homojen, tekil ve ölçülebilir zamanın sembolüdür.⁵

Tarihin gözü sıfatına sahip kronoloji, tarihî deneyimlerin görünür hâle gelmesinin bir aracıdır.⁶ Geçmişin daimî gözlemcisidir ve geçmişte konumlanan olayların, belirli bir zamansal sıraya dizilimini sağlar. Bu dizilimde öncelik ve sonralıkları olayların belirleyici özelliğidir. Bu durum kronolojinin hatırlatıcı bir zihinsel çerçeve hâline dönüşmesini ve tarih ile yakın temasta kalmasını sağlar. Kaos olarak görülen geçmiş kronoloji ile düzenlenir ve tarihsel olaylar arasındaki ilişkiler yine kronoloji ile çözümlenir.⁷

Kronoloji, zamanın insani olaylardan ayrılarak ardışık gerçekleşen gelişmelerin matematiksel olarak ölçülebileceği bağımsız bir dünya oluşturur. Özel bir bilim dünyası formuna dönüşen kronolojinin tarih ile birleşmesi, kronolojinin bize rehberlik eden ve hatta bizi kontrol eden sosyal bir teknoloji olmasına sebep olmuştur. Kronoloji ile düzenli mekanik yaşam dayatılır ve ölçülebilir olan çalışmalar, ölçülemez insani özellikteki çalışmalara göre öncelik kazanır. Böylece ölçülebilir çalışmalara sahip oldukça öncekilerden daha iyi olduğumuzu düşünerek ilerleme fikrine ulaşırız.⁸

1.1.1. Kronolojinin Kökeni

Kronoloji, yaratılışı ve soy kütüğünü ön plana çıkaran Hıristiyan geleneğin hâkim olduğu takvim kültürü üzerine inşa edilmiştir. Dünyanın yaşını saptama, geçmiş ve gelecek zamanı dönemlendirme konusunu başlıca uğraş alanı hâline getiren söz konusu kültür, din adamlarının çabalarıyla kronolojiyi ortaya çıkarmıştır.⁹ Burada din adamlarının başat rolü, kavramın kökeninde zamanın ölçümü ve hesabıyla gerçekleştirdikleri ilişkiler bağlamında önemlidir.

Takvim kültürünün oluşumuna katkı sağlayan erken dönem Hıristiyan din adamları için zamanın her türlü somutlaştırılması Tanrı'nın işine müdahale anlamı taşıması nedeniyle tehlikeli kabul ediliyordu. Dünyevi içeriğe sahip, önemsiz hususlar ölçülebilirdi ancak insan ömrü ve Hz. İsa'nın tekrar dönüşüne kadar kiliseye verilen zaman sayılamaz,

⁴ Oxford Learner's Dictionaries, "chronology" (Erişim 29 Haziran 2023).

⁵ Helge Jordheim, "Return to Chronology", *Rethinking Historical Time: New Approaches to Presentism*, ed. Laurent Olivier Marek Tamm (London: Bloomsbury Academic, 2019), 43-57.

⁶ Giorgio Agamben, *Çocukluk ve Tarih: Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme*, çev. Betül Parlak (İstanbul: Kanat Yayınları, 2010), 109.

⁷ Ahmet Şimşek, "Kronoloji ve Zaman Algısı", *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri*, ed. Mustafa Safran (İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2011), 77.

⁸ Mumford Lewis, *Technics and Civilization* (London: Routledge, 1934), 15-18.

⁹ Necmettin Alkan, "Tarihin Çağlara Ayrılmasında 'Üçlü Sistem' ve Türk-İslam Tarihi'nin Çağ Taksimi Meselesi", *Turkish History Education Journal* 3/2 (2014), 45-46.

ölçülemezdi. Günlük ibadet saatlerinin belirlenme ihtiyacı ve toplumsal bütünlük gerektiğinden Paskalya gibi dinî günlerin bütün Hıristiyan topluluklar için ortak zamana denk getirilme zorunluluğu, zamanın somutlaştırılmasına bakışı farklılaştırdı.¹⁰

Beda'nın 725 yılında yayımlanan *Zamanların Hesabı* isimli kitabıyla; öncesinde tanrısal, insani ve doğal olarak üç parçaya ayrılmış zaman birleşerek standart hâle geldi. Bir kırılma noktası olarak bu birleşme, insan hayatı ve kıyamet zamanının meçhullüğüne karşın, Tanrı'nın bütün zamanların başlangıcını görmesi ve insanlara bu zamanı görünür kılmaya fikriyle güçlendi. Beda'ya göre, tanrısal kaynaktan fırlatılan ve cennete doğru uçuşunu sürdüren bir ok olarak tasvir edilen zaman, standart bir düzlemde düzenlenebilir ve bu sayede kronoloji oluşturulabilirdi. Teorisini kitabının sonunda somutlaştıran Beda, ortaya koyduğu kronoloji çalışmasında halka açık ibadet formlarını ve zaman hesabını birleştirebileceğini ortaya koymuştu.¹¹

Ölçülebilir ve düzenlenebilir zaman olarak kronoloji, günümüz yapısına ulaşana dek içerisinde geliştiği Hıristiyan Batı kültüründe çatışmalı bir süreçten geçmiştir. Bu süreç zamana dair bilginin üretim ve kontrolünü tanrısal düzlemde alarak din adamlarına vermişti. Din adamlarının bilgi üzerindeki tekeli kaybetme sürecinin ardından halk bilgiye ulaşabilmişti.¹² Zaman bilgisinin sıradanlaşması olarak tanımlayabileceğimiz bu süreç Kopernik'in öncelendiği Justus Scaliger ile 16. yüzyılda son bulur.¹³

Kopernik'in matematiğin evrenin her yerinde geçerli olduğu, bu nedenle insanın, dünyanın ve zamanın hâkimi olabileceği hakkındaki düşüncesinden etkilenen Scaliger, yeni bir bilim olarak kronolojinin kurucusu kabul edilir. Scaliger, zamanı bütün dinî inançların akîde ve hâkimiyet alanından soyutlayarak bir diziliş dâhilinde ele almış ve ön görülebilecek şekilde bütün çağları birbirine dönüştürebilmeyi amaçlamıştı. Böylece kronoloji, mutlaklığı ve çağların/zamanların eşitliği özellikleri ile günümüz kullanımındaki hâlini aldı.¹⁴

1.1.2. Kronolojinin Unsurları

Kronoloji, *süreklilik* ve *noktasal an* olmak üzere iki temel unsura sahiptir. Kesintisizlik ve kopuşa imkân vermemek anlamında süreklilik, kronolojinin mutlaklığını sağlar. Süreklilik özelliği noktasal an kavramının korunmasıyla mümkün olmuştur. Noktasal an; türdeş, anlamdan koparılmış ve deneyimden yoksun modern zaman anlayışının yapısal birimidir. An, geçmiş ve geleceği hem böler hem de birleştirir. Bu hâliyle bağımsızdır, yakalanamaz fakat art arda gelen anlar zamanın sürekliliğini devam ettirir. Bu bağlamda *şim-*

¹⁰ Anthony Aveni, *Zamanın Kültürel Tarihi*, çev. Sinan Coşkun (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 115.

¹¹ Arno Borst, *Computus: Avrupa Tarihinde Zaman ve Sayı*, çev. Zehra Aksu Yılmazzer (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997), 42.

¹² Vejdi Bilgin, *Din ve Toplum Din Sosyolojisine Giriş* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 21.

¹³ Anthony Grafton, *Joseph Scaliger: A Study in the History of Classical Scholarship* (Oxford: Clarendon Press, 1993), II/90.

¹⁴ Jordheim, "Return to Chronology", 47.

dinin önce ve sonraya göre basit bir art arda gelişi anlamındaki noktasal anların sürekliliği, kronoloji fikrinin merkezini oluşturur. Ölçülen ve uçup giden noktasal anların sonsuz bir süreklilik içerisinde inşa ettiği kronoloji ise zaman düşünçesi ile özdeş hâle gelir.¹⁵

Noktasal anların sürekliliği *şimdiyi* önce ve sonrasına bağlar. Kronoloji ise geçmiş ile şimdi arasında bir kıyaslama meydana getirir.¹⁶ İlerleme fikrinin çıkış noktası olarak söz konusu kıyaslama aynı zamanda kronolojinin ilerleme fikri ile arasındaki keşişme noktasını oluşturur. Doğa bilimleriyle modellenen ve ardışıklık ilkesine sahip kronoloji anlamdan yoksundur. Kronoloji için aranılan anlam, bir görüntü olarak sonsuz ve sürekli ilerleme fikrinin dâhil edilmesiyle elde edilmiştir. Böylece 19. yüzyıl itibarıyla tarih anlayışının temel karakteri hâline dönüşen kronoloji, ilerleme fikrinin sağladığı anlam dairesiyle, rehberliği zorunlu bir kategoriye dönüşür.¹⁷

1.1.3. Kronoloji Bir Zorunluluk mudur?

Kökene ve bileşenleri ile bütün dünya ve tarihi için geçerli, gerekli hatta zorunlu kabul edilen kronolojinin rehberliği, 20. yüzyıl ile sorgulanır hâle gelmiştir. Eleştiri ve reddiyeleri geniş bir alana yönelebilecek tartışma Strauss ile sınırları belirli hâle getirilebilir. Bu bağlamda kronolojinin zorunluluk olarak algılanmasını eleştiren Strauss cevaba, soğuk ve sıcak toplumlar tasnifiyle ulaşır.

Strauss, antropolojinin daha önce kabul görmüş, tarihsiz halklar ve ötekiler arasındaki ayrımının yerine soğuk ve sıcak toplumlar tasnifini önerir. Soğuk toplumlar, oluşturdukları kurumlarıyla tarihsel etkenlerin üzerlerinde oluşturabileceği etkiyi en aza çekmeye çalışan toplumlardır. Sıcak toplumlar ise tarihî gelişmeleri, değişim süreçleri için itici güç olarak kullanırlar.¹⁸

Sıcak ve soğuk toplumlar için tarihî olayların belirli bir sıraya konulması anlamında derlenmesine dikkat çeken Strauss, tarih ile mitin derleme esnasında birbirine karıştığını ifade eder. Ona göre statik karakterli mit, hücrenin yapısına benzer ve tarih bu mitik hücrelerin düzenlenmesiyle oluşur. Mit tekrarlanarak koruma altına alınırken tarihin dizilimi mitolojik bir karaktere dönüşmeye başlar.¹⁹

Levi Strauss, kronolojinin süreklilik üzerinde sabit kılınan anlamına ve kronoloji üzerine inşa edilen tarih fikrine eleştirel bakar. Ona göre tarihin kapsamlı bir mit hâline dönüştürülmesi kronoloji vesilesiyledir. Kronolojinin dışında kalan tarih bu nedenle reddedilmekte ve aşkın hümanizmin sığınadığı hâline getirilmektedir. Ancak Strauss'a göre tarih, yüklenilen kodlardan ve nesnellikten uzak ve de süreksizdir.²⁰

¹⁵ Agamben, *Çocukluk ve Tarih: Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme*, 108.

¹⁶ John Bagnel Bury, *The Idea of Progress* (New York: Dover Publication, 1960), 54.

¹⁷ Agamben, *Çocukluk ve Tarih: Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme*, 114.

¹⁸ Claude Levi-Strauss, *Yaban Düşünce*, çev. Tahsin Yücel (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 275.

¹⁹ Claude Levi-Strauss, *Mit ve Anlam*, çev. Gökhan Yavuz Demir (İstanbul: İthaki Yayınları, 2013), 68.

²⁰ Agamben, *Çocukluk ve Tarih: Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme*, 114.

Kronolojinin süreklilik ve noktasal an unsurlarını, aynı zamanda yüklendiği anlam olarak ilerleme düşüncesini temkinli karşılayan Strauss, zaman içerisinde art arda dizilmiş olarak düşünmeye zorlandığımız uygarlık sürecinin standart bir süreklilik ile değil, atlama, sıçrama gibi mutasyonlar geçirerek yoluna devam ettiğinin altını çizer. Söz konusu atlama ve sıçramalar tek bir yönde ve ileri doğru değildir. Bu hareketleri satrançtaki atın hamlelerine benzeten Strauss, tarihin sadece zaman zaman birikimsel olduğunu ifade eder.²¹

Düşüncesini bellek kavramı üzerine inşa eden Halbwach ise kronolojiyi, Strauss gibi süreklilik özelliği yönüyle eleştirir.²² Ona göre tarih bir özetdir. Büyük zaman dilimlerine yayılan değişimler yoğunlaştırılarak birkaç ana sığdırılır ve geri kalan süreç göz ardı edilir. Bu durum, bir kronolojiyi inşa edebilmek için anlam ve değişimden vazgeçmeyi zorunlu kılar. Böylece tamamen boş bir soyutlamadan oluşan tarihin zamanı, tarihî olguların sıralandığı düşünülen zaman, her türlü kimlik ve anıdan temizlenmiştir. Dolayısıyla tarihin zamanı hiçbir grup tarafından süreklilik hâlinde yaşanmamış ve hatırlanmamıştır. Bu yönüyle yapaydır, gerçekliğin dışındadır. Bizim kronoloji olarak sıraladıklarımız mekân ve zamanı olan gerçek sosyal yaşamın bağlantılarından kopuktur, uzaktır.²³

Tarihin kronoloji ile anılmasına eleştirel yaklaşan bir diğer bakış açısı, Tanaka'ya aittir. Kronolojinin ardışıklığı ve tarihî öğeleri birbirine zincirlercesine bağlamasının bir kategorileştirmeye neden olduğunu vurgulayan Tanaka, bu durumun tarihin belirli öğelerinin ön plana çıkması ve büyük bir kısmının göz ardı edilmesine neden olduğunu belirtir. Ona göre tarih kronolojiden arındırılabilirse sadece geçmişten haber veren konumundan kurtulmuş olacaktır. Böylece farklı geçmişler tarihin alanına dahil olabilecek ve şimdi ile iletişimi güçlenecektir.²⁴

Kronolojinin geçmişin belirli öğelerini ön plana çıkararak, geri kalanını göz ardı ettiği bir zaman problemi olarak vigizmi gündeme getirir. Geçmişin unsurları arasında yapılan tercihler ve söz konusu tercihlerin şimdiki zamanı şekillendiren fonksiyonu kronolojinin vigizme yaklaşan yönleri olarak görülebilir. Tespitin netleşebilmesi için vigizmin kavramsal çerçevesinin ortaya konması gerekmektedir.

1.2. Vigizm

Bir zaman problemi olarak vigizm, siyasi ve tarih yazımsal olmak üzere iki yöne sahiptir. Kavramın tarih yazımındaki kullanımı, geçmişi bugünün kavramlarını verecek biçimde inşa etmek, tarihî gelişimi günümüzdeki herhangi bir kavramı ortaya çıkaracak şekilde örgütlemek anlamına sahiptir. Kavram, bugünün kavramlarını, olgularını geçmişe taşı-

²¹ Claude Levi-Strauss, *İrk, Tarih ve Kültür*, çev. Işık Ergüden Haldun Bayrı vd. (İstanbul: Metis Yayınları, 1997), 35.

²² Jan Assmann, *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, çev. Ayşe Tekin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 52.

²³ Maurice Halbwach, *Kolektif Hafıza*, çev. Banu Barış (Ankara: Heretik Yayınları, 2017), 109.

²⁴ Stefan Tanaka, *History Without Chronology* (California: Lever Press, 2019), 169.

mak içeriğine sahip anakronizme paralel konumlanmıştır.²⁵ Vigizmin tarih yazımı bağlamında ele alınmasından önce bir alt metin oluşturması ağısından siyasi kapsamının çizilmesi gereklidir.

1.2.1. Siyasal Arka Plan

Vigizmin kelime kökü *Whig*, İngiliz tarihinde ortaya çıkan siyasi bir figürü temsil eder. Bu bağlamda Whig, 18. ve 19. yüzyıllarda *Tory* gruplara muhalif İngiliz siyasi parti, Amerikan Devrimi boyunca İngiliz savaş karşıtı taraftarlar ve 19. yüzyıl Amerikasında Demokrat Parti karşıtı grup olmak üzere genel hatlarıyla üç farklı dönem için kullanılmıştır. Ancak genel olarak Whig grubun siyasi düşüncelerini İngiliz siyasi sürecinde oluşturdukları ifade edilmelidir.²⁶

Hukukun üstünlüğü, çoğunluğa saygı ve tartışma hakkı ile ilgili özgürlükleri savunan Whigler, parlamenter yapıyı destekleyen ancak demokratik olmayan düşünceyi temsil etmekteydi. Toplumun tamamını kapsayan genel oy hakkının, parlamenter sistemin sağladığı bütün bu kazanımları tehlikeye atacağını düşünüyordular. Demokratik açılımları kabul etmeyen Whig oluşumunun, zenginlik ve soylarının sağladığı aristokrasileri ile kamuoyunu görmezden gelen bir üslupları vardı. Siyasetteki konumlarının kendilerine sağladığı güvence ile iktidar ve muhalefette baskın bir varlık gösteren Whigler, parlamenter sistemin devamı için büyük mücadeleler verdiler. Bu, parlamenter sistemin kendilerine sağladığı konforu devam ettirebilme arzusuuydu.²⁷

Siyasi olarak Whig düşüncesi, kendi sınırlarının da çizilmesini sağlayacak muhalif başka bir grubun oluşmasına neden oldu. 18. yüzyıl İngiltere siyasetinde Whiglerin karşısında, sonraları tahfif içerikli bir kelimeye dönüşecek olan, *Tory*ler yer aldı. Ortaya çıktığı yüzyılda bir karşıtlık üzerinde tanımlanmış olmasına rağmen sonraki dönemlerde değişikliğe uğrayan *Tory* düşüncesi, 20. yüzyıl itibarıyla geleneksel ve modern olarak nitelendirilen siyasi görüşleri kapsayıcı bir görünüme ulaşmıştır.²⁸

*Tory*lerin muhafazakârlar olarak varlıklarını devam ettirmelerine rağmen, siyasi bir içerik olarak Whig tutum ve davranışları, isimlerini taşıyacak şekliyle bugün artık varlığını sürdürmemektedir. Bir sıfat olarak Whig kelimesi, bir zamanlar insanların korkularını ve umutlarını yeterince tanımlayan ancak artık bunu yapmayan diğer etiketlere katıldı. Whig sözcüğü, bir parti inancından çok bir mizacı tanımlamak için kullanıldı.²⁹

Siyasi olarak Whig düşüncesi, tarih yazımına vigizm olarak taşınır. Vigizm, öncülü Whig düşüncesinden ilk başlarda siyasi bağlamın özelliklerini barındırarak yeni alanına dâhil olur. Buna göre Whig tarihçileri için geçmiş, kurumsal monarşi ve liberal demokra-

²⁵ İhsan Fazlıoğlu, *Kayıp Halka: İşlam-Türk Felsefe-Bilim Tarihinin Anlam Küresi* (İstanbul: Papersense Yayınları, 2014), 126.

²⁶ Basil Williams, *The Whig Supremacy 1714-1760* (Oxford: Oxford University Press, 1962), 10.

²⁷ Leslie Mitchell, *The Whig World 1760-1837* (London: Hambledon Continuum, 2007), X.

²⁸ William B. Willcox, "The Tory Tradition", *The American Historical Review* 48/4 (1943), 707-721.

²⁹ Mitchell, *The Whig World 1760-1837*, 175.

sinin zirvesi addettikleri modern formları sağlayan basamaklardır. Geçmiş, geleceğin özgürlük ve aydınlanma süreçlerine gerekli materyalleri verdiği oranda siyaseten kullanılabilir. Siyasetin Whig tarihçileri kurumsal hükümet, kişisel özgürlük ve bilimsel gelişmenin yükselişini vurgularlar. Bu nedenle Whig tarih, insan aklının, gücünün toplumu daha iyiye doğru tekrar şekillendireceğine inanan ve bunu yaparken geçmiş tarih ve geleneği göz ardı eden, liberalizmin bir formu olarak da kabul edilir.³⁰ Bu düşünce, vigizmin tarih yazımında ana hatlarıyla ortaya konmasının ardından siyasi bağlantılarını azaltır ve siyaset arka planı bir örneklem olarak gündeme gelir. Tarih yazımında bağımsız bir kavram olarak vigizm bu süreçle ortaya çıkmış olur.

1.2.2. Tarih Yazımında Vigizm

Tarihin vig yorumu, siyasi olarak Whig düşüncesinden hayat bulan ancak siyaseti aşan bir olgudur. Geleceği yüceltme biçimi olarak vigizm, tarih felsefesi alanında bir problem olarak tanımlanmaz. Tarih yazımında bir zaman problemi olarak ele alınan vigizm, başarılı devrimleri yücelten, geçmişin gelişim ve ilerleme prensiplerini vurgulayan, bu hâliyle şimdi için genel kabul gören bir hikâye üretme gayretidir. Geçmişin vig bakışla yorumlanmasının metodolojik bir konu olarak gündeme gelişi ise Herbert Butterfield'in kavramsal çizgileriyle mümkün olmuştur.³¹

Butterfield, vigizmi, geçmişin soyutlanarak belirli çıkarımlar içerisinde günümüzü verecek şekilde yorumlanması olarak tanımlar. Yaşanılan şimdiyi verebilecek unsurlar, geçmişle ele alırken zihne müknaş fonksiyonu yükler. Tarihin geneline hâkim bir eğilim olarak bu durum, Butterfield'a göre, geçmişte bizlere benzemeyen insanların dahi zihnine girebileceğimiz varsayımından hareket eder. Bu varsayımda şimdiye doğrudan ve sürekli bir referans söz konusudur. Günümüze yönelik bu dolaysız referans sistemi aracılığıyla, geçmiş bugünün ilerlemesine katkı sağlayanlar ve ilerlemeyi yavaşlatanlar olarak sınıflandırılabilir hâle gelir.

Geçmişte şimdiyi görmenin ve şimdinin kökünün geçmişte fark edilebilmesinin mümkün olduğu yanılığına yol açan vig yorum, geçmişte referans olamayacak hiçbir farklılığın bugüne aktarılmasına yol açar. Bugüne dair referanslar, nedensellik zinciri içerisinde geçmişin anlamlılığını sağlar. Bitimsiz bir yanılış inşa süreci olarak vigizm geçmişteki ölçek büyüdükçe hızlanır. Tarih özetlendikçe belirginleşir. Vig yorumun özetleme sürecinde geçmiş üzerinde gerçekleştirdiği örtük tercih, temelinde ona bir kolaylık sağlar. Geçmişin çözümlenmesi zor, zahmetli karmaşıklığı dışlanır ve günümüze en yakın ve yine günümüze anlaşılır olabilecek unsurları tercih edilir. Karmaşık alan, tercih edilmiş alana karşı olumsuzlanarak tezat oluşturulur. Bu işlem geçmişe dair sorulara net cevaplar edinmemizi sağlar ve böylece tarih günümüze kesin bir dil kullanıyormuş hissi yaşatır. Bu bir optik yanılışmadır.³²

³⁰ Alan John Taylor, *Essays in English History* (New York: Penguin Books, 1976), 18.

³¹ C. T. McIntire, *Herbert Butterfield: Historian as Dissenter* (London: Yale University Press, 2004), 103.

³² Herbert Butterfield, *The Whig Interpretation of History* (New York: The Norton Library, 1965), 18.

Vig bakış açısının neden olduğu optik yanılısma araştırmacıya ilk olarak geçmiş unsurlarını bugün ile kıyaslama ve şekillendirme hakkı veriyor görünür. Böylece geçmiş bakış müdahaleci ve yeniden inşacı bir karaktere bürünür. Optik yanılısmanın ikinci temel hatası süreci basitleştirmesidir. şimdiyi oluşturan sonuç, vig bakış açısı için her şartta başarılıdır. şimdiye ulaşamamış ve güç odağı hâline gelememiş geçmiş unsurlarının sürece katkıları görmezden gelinir.

Vigizm, geçmişin günümüzden yöneltlen soruları cevaplaması üzerine odaklanan bir bakış açısıdır. Buna göre geçmişten beklenen; değerler hakkında yargılara varması ve çözümler bekleyen meselelere karar vermesidir. Geçmişe yüklenen anlam ve beklenti, sonuçları kesinleşmeyecek bir yargılar kümesi oluşturur. Modern olgulara devşirilebilecek bulgular, değer yargısı hâline dönüştürülür.

2. Kronolojik Dizilim Vigistik Bir Eğilim midir?

Kavramsal izahların ardından, şimdiyi oluşturan zamansal teknik olarak kronolojinin ve yine şimdinin oluşturulma biçiminde bir tercih olarak vigizme, dört temel noktada eğilim gösterdiğini ifade etmeliyiz. İlk olarak kronoloji, vigistik eğilimiyle *geçmişin özetlenerek basitleştirilmesine* neden olur. Kısaltılan geçmiş hızlandırılır.³³ Hızlanma, daha iyi olabilmenin mesafelerin kısaltılmasına bağlandığı bir zamansal ritimdir. Matematiksel içeriğe işaret etmekle birlikte normatif değer yükliüdür. Kronolojinin vigistik bir eğilimle hızlandırabildiği geçmiş için; gecikme, ilerleme ve gerileme gibi değerlendirmelerden bahsedilebilir. Akışına müdahale edilebilen geçmiş, tarih yapmak tanımıyla karşımıza çıkacaktır.

Geçmişin anlam atfedilen unsurlarının hızlandırılarak aynı zaman diliminde yer alması ise ikinci eğilim noktası olarak *tarihin tekdüzeliğine* neden olur. Kronoloji ile hızlandırılabilen tarihin beklenti ile deneyim arasındaki bağı zayıflar, talep edilen ile gerçekleşen arasındaki mesafesi daralır. Bu durum geçmiş unsurlarının farklı zaman ve tecrübelerin içerisinde yer almalarına rağmen tek renkli bir yapı olarak değerlendirilmelerine yol açar. Geçmişin tekdüze algılanmasına dönemlendirme çalışmaları da destek vermiştir. Tarihsel, coğrafi, toplumsal ve bireysel zamansallıklar, Braudel'in *uzun süre* kavramı içerisinde homojenleştirilir.³⁴ Geçmiş, tek bir yapı olarak sosyal bilimlerin çatısı altında birleştirilir. Birleştirilen geçmiş, yeniden farklı perspektiflere göre bölünebilmek için en ideal formdadır.

Tekdüze yapıya dönüşen geçmiş, yaşanılan şimdiye kadar çizgisel bir ilerleme kat eder. Bu ilerlemede *sürekliliğin devamlılığı*, kronolojinin gösterdiği üçüncü vigistik eğilimdir. Geçmişin bölünebilir yapısı, tanımlanan her bir bölümünün ardışık dizilimini gerekli kılar.³⁵ Kronoloji sadece geçmişi değil, zamansal birimler olarak şimdi ve geleceği de doğa

³³ Paul Ricoeur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, çev. M. Emin Özcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 343.

³⁴ Fernand Braudel, *Tarih Üzerine Yazılar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016), 57.

³⁵ Jacques Le Goff, *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart Mı?*, çev. Ali Berkay (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 102.

bilimlerinden modelleyerek art zamanlılığa tabi tutar. Sürekliliğin devamlılığı art zamanlılık ile sağlanır. Kopuş, sapma ya da döngüsel tekrarlar süreklilik içerisinde yer almaz. Bununla birlikte geçmişin tekdüzeliği, şimdi ve gelecek için tekrarlanabilir zamansal birimleri ifade etmez. Tek bir yapı olarak algılanan geçmiş, şimdiden farklılaştırılır.³⁶ Sürekliliğin devamlılığı, geçmiş ile ondan farklılaşan şimdinin ardışık bir değişim içerisinde ve tekrarlanamaz olduğu anlamındadır.

Homojenleşen ve süreklilik içerisindeki geçmiş, kendisinden farklı ve yüce bir şimdiye katkı sağlar.³⁷ Kronolojinin nihai vigistik eğilimi de bu bağlamda *şimdinin yüceltilmesidir*. Şimdinin yüceltilmesi, *gerçek şimdi* kavramıyla izah edilebilir.³⁸ Gerçek şimdi, zaman akışında sıfır noktası oluşturabilmek adına geçmişin önemsizleştirilmesidir. Değersizleşen geçmişin, şimdi ile arasındaki farkları belirginleşir. Bu bağlamda kökten, yeni bir başlangıcı işaret eden gerçek şimdi, tekdüze geçmişi hiçliğe indirgeme gayretidir.

Geçmişi özetleyerek basitleştirmesi, tekdüzeleştirerek ancak süreklilik gösteren bir formda tutması ve son olarak yeniden inşa ettiği şimdiyi yücelterek bir başlangıç noktasına çevirmesi bir zamansal dizilim olarak kronolojinin vigistik eğilimleridir. Kronolojinin kökeninden itibaren ve sahip olduğu unsurları gereği barındırdığı söz konusu eğilimler, metodolojik bir alternatifi gündeme getirmelidir. Söz konusu alternatif, sosyal bilimler alanında zamanın kullanımı ve yorumunu gerektiren çalışmalar için yeni bir zorunluluk oluşturma gayretinden öte, çeşitlilik ve farkındalık oluşumuna katkı sağlayacaktır.

3. Kayrolojik Zaman Mümkün müdür?

Kronolojik zamanın vigistik eğilimi, geçmişe bakışta optik bir yanılsama oluşturmaktadır. Doğrusal bir süreklilik sağlaması ve onların art arda standart dizilişini, yönlerini zorunlu kılmasıyla eleştirilen kronoloji, sosyal bilimler alanında metodolojik daralma oluşturmaları bakımından eleştirilmiştir.³⁹ Söz konusu eleştirileri farklı bir noktaya taşıyacak açılımı Giorgio Agamben'in kavram önerisi sağlamaktadır.

İnsanın çizgisel ve sürekli zamana köleliği anlamındaki kronolojik zamanı eleştiren Agamben, zamanın bu hâlinin insana deneyim imkânı vermediğini ifade eder. Yerine insanın kendi girişimi için fırsat yakalayabildiği ve özgürlük anına karar verebildiği *kairos* zamanı yani *kayrolojik zamanı* önerir. *Kayrolojik* zaman ona göre tarihin sahici zamanıdır, süreksiz, sonlu ve tamamlanmamıştır. Zamanı algılama sürecimizi çocukluk ve yetişkin dönemin oyun ve ritüel diyalektiğinde ele alan Agamben, oyunu kutsal zamanın dışına çıkış, ritüeli ise değişmez olan zamanla özdeşleştirir.⁴⁰ Nihai olarak kayrolojik zaman ile

³⁶ Judith Pollmann, *Memory in Early Modern Europe: 1500-1800* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 47.

³⁷ Ricoeur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, 378.

³⁸ Dipesh Chakrabarty, *Avrupa'yı Taşralaştırmak: Postkolonyal Düşünce ve Tarihsel Farklılık*, çev. İlker Cörtüt (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012), 337-338.

³⁹ Bruno Latour- Michel Serres, *Conversations on Science, Culture and Time*, çev. Roxanne Lapidus (USA: The University of Michigan Press, 1995), 116.

⁴⁰ Agamben, *Çocukluk ve Tarih: Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme*, 127.

oyuna geri dönüşün teklifini sunar.

Kayrolojik zaman köken olarak ilhamını, khronos ile birlikte Yunan düşüncesinde zamanı mitolojik olarak ifade eden *kairos*tan alır. Kronolojinin kavramsal zemininin üzerine inşa edildiği khronos, zamanın ve hareketin sayılabilen yönünü, zamansal aşamaları ve saat zamanını ifade ederken, kairos daha çok niteliksel içeriklidir.⁴¹ Mananın ve varoluşun zamanını ifade eden kairos, khronostan farklı olarak, gereksinim ve uygunluğu bu nedenle de esnek zamanlılığı temsil eder.⁴²

Kayrolojik zaman, kronolojinin daimî akışının kesintiye uğratılabildiği ve durmaya imkân veren zaman olarak önerilir. Kayrolojik zamanın kullanımıyla ortaya çıkması hedeflenen yeni bir kronoloji değil, niteliksel zaman değişimidir. Bu zaman değişiminin gerçekleştirilebilmesi Agamben'e göre öncelikle eski-yeni, geçmiş-şimdi arasındaki bağlantısızlıkların kaldırılmasıyla mümkün olacaktır.⁴³ Kronolojinin, özne-nesne düalizmi olarak da ifade edilen⁴⁴ söz konusu ikilikleri destekleyen kökeni ve yapısı kayrolojik zaman ile yıkıma uğratılır. Böylece zamansal kavram düalizmi, ilerleme, gelişme, şimdinin mutlaklığı gibi kronolojik kabuller aynı yıkımın içerisinde yer alır. Kayrolojinin kronolojinin yerine ikamesi ile sosyal bilimlerin zamanı somut, yaşama dahil olabilen, süreksiz ve sayılara bölünemez olacaktır.

Sonuç

Sosyal bilimlerin çalışma alanı, farklı zamanlar arasında geçişleri zorunlu kılmaktadır. Geçmişin şimdiye aktarımı, söz konusu geçişler bağlamında, metodolojik izahı gerektiren kritik bir alandır. Zamansal şimdinin oluşumunu sağlayan bir teknik olarak kronoloji, geçmişin günümüze aktarımında sosyal bilimler alanına hâkim konumdadır. Ancak kronoloji; kökeni, bileşenleri ve yapısı itibarıyla incelendiğinde vigistik eğilim göstermektedir. Şimdinin oluşturulma biçiminde tarih yazımsal bir problem olan vigizm, geçmiş unsurlarının soyutlanarak belirli hedefler dâhilinde günümüzü verecek şekilde yorumlanması anlamına gelir. Vigistik bakış açısıyla önce geçmiş, sonra ise şimdi yeniden kurgulanarak inşa edilir.

Kronolojinin vigistik eğilimi, sosyal bilimler alanında geçerliliğini tartışmalı hâle getirir. Zamanın geçmişten şimdiye bir optik yanılsama içerisinde, sürekli ve nedensellik zincirinde aktarımı, zaman algısında kronolojik kabulün dışında farklı tercihleri gündeme getirir. Ortaya çıkabilecek zaman algıları, yeni zorunluluklardan öte kronolojinin oluşturduğu metodolojik daralmaya açılım sağlamalıdır.

Kronolojinin eleştirilen zaman anlayışı yerine Strauss, mutasyonlara uğrayarak yolu-

⁴¹ İhsan Oktay Anar, *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı (Başlangıçtan Platon'a Kadar)* (İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994), 3.

⁴² Richard Persky, *Kairos: a Cultural History of Time in the Greek Polis* (Michigan: University of Michigan, Doktora Tezi, 2009), 6.

⁴³ Agamben, *Çocukluk ve Tarih: Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme*, 168.

⁴⁴ Kasım Küçükalkp, *Nietzsche ve Postmodernizm* (İstanbul: Kibele Yayınları, 2010), 95.

na devam eden, atlayan, savrulan zaman anlayışını önerirken Tanaka, çalkantılı, buruşuk ve parçalanmış zamandan bahseder. Zaman; öngörülebilir ve çizgisel olmaktan uzak, yarıklar, çatlamlar ve boşluklarıyla bir türbülansın içerisinde akıp gidebilir ya da bir mendil gibi buruşturulabilir. Böylece düz olduğunda geometrik, buruşturulduğunda bakış açısı ve zamansal etkileşimlerin değişkenlik gösterdiği, mesafenin izafileştiği bir hâl alır. Yine zaman, her birimin bir bütünün parçası olduğu yapboz gibidir; bölünebilir, parçalanabilir ve tekrar birleştirildiğinde bütünlüklü bir mozaik meydana getirebilir. Bu farklı bakışların her biri, üst başlık olarak zamanda niteliksel değişimi ifade eden kayrolojik zaman çatısı altında değerlendirilebilir. Hem kronolojik zamanın eleştirisi hem de geçmişin günümüze aktarımındaki metodolojik genişleme kayrolojik zaman ile karşılanabilir.

Sosyal bilimlerin, özelde din sosyolojisinin metodolojik bağlamda kronolojik düzlem-den çıkışı araştırma nesnelere ilişkin vigistik bakıştan uzaklaşmasını sağlayabilir. Somut bağlamda zikredildiğinde; modern demokratik kabulün İslam'ın ilk yıllarında istisare, şûra metoduyla başladığı, günümüz hayvan haklarının ilk dönem sahabilerin davranış kalıplarının geliştirilmiş versiyonu olduğu, köleliğin kaldırılmasının insan haklarının şimdiki kabulünde ilk basamak teşkil ettiği yönündeki izahlar kronolojinin yönlendirdiği vigistik bakış açısının örnekleri olarak görülebilir. Birlikte yaşama hukuku, aile kurumundaki değişim, çevre bilinci gibi çoğaltılabilir birçok başlıkta vigizmin sınırlarına girebilen örneklerle karşılaşılabılır. Sosyal bilim, özelde ise din sosyolojisi alanında yapılacak çalışmalarda vigistik kronolojik metottan kayrolojik zaman anlayışına geçiş, geçmiş unsurlarının yalnızca şimdikiyi sağlayan işlevini değiştirecektir.

Kayrolojik zaman anlayışının metodolojik alana sağladığı seçenekler, incelenen geçmişin kökenler sorunundan uzaklaşmasını ve zamanın yol alışına odaklanılmasını sağlayabilir. Bu, geçmişin nedenlerin öznesi olmaktan yol alışın ve sürecin öznesi olmaya terfi ettirir. Kronolojik bakışın, nesnel, işlevsel, akılcı, matematiksel ve nihayetinde bilimsel bir çizelgeye dönüştürdüğü zaman, kayrolojik anlayışla tekrar doğal alanına, insan ve toplum yaşamının bir unsuru konumuna döndürülebilir.

Geçmişin kronolojik yorumu, *şimdinin benine* bir haksızlık olarak yorumlanabilir. Zira zaman birimi olarak *şimdi*, vigistik eğilimli kronolojik bakışta diğer bütün nesillerin yalnızca göreceli olduğu bir mutlaklığa dönüşür. Bu durum, geçmişin şimdinin benine sağlabileceği alan ve faydadan mahrum olması anlamına gelir. Aynı zamanda yaşadığımız çağın ve öznelere ilişkin göreceli konuma düştüğünü fark edememek, zamanın akışında fikir ve önyargılarımızın nerede yer aldığını keşfetme imkânını kaybetmek anlamına gelir. Başka bir deyişle; şimdideki *benin* kendini tamamen özerk ve koşulsuz görmesi büyük tarihsel sürecin bir parçası olduğunu görememesine sebep olur.

Kaynakça

- Agamben, Giorgio. *Çocukluk ve Tarih: Deneyimin Yıkımı Üzerine Bir Deneme*. çev. Betül Parlak. İstanbul: Kanat Yayınları, 2010.
- Alkan, Necmettin. “Tarihin Çağlara Ayrılmasında ‘Üçlü Sistem’ ve Türk-İslam Tarihi’nin Çağ Taksimi Meselesi”. *Turkish History Education Journal* 3/2 (2014), 43–64.
- Anar, İhsan Oktay. *Antik Yunan Felsefesinde Zaman Kavramı (Başlangıçtan Platon’a Kadar)*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1994.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Aveni, Anthony. *Zamanın Kültürel Tarihi*. çev. Sinan Coşkun. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Bilgin, Vejdi. *Din ve Toplum Din Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.
- Borst, Arno. *Computus: Avrupa Tarihinde Zaman ve Sayı*. çev. Zehra Aksu Yılmaz. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1997.
- Braudel, Fernand. *Tarih Üzerine Yazılar*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.
- Bury, John Bagnel. *The Idea of Progress*. New York: Dover Publication, 1960.
- Butterfield, Herbert. *The Whig Interpretation of History*. New York: The Norton Library, 1965. <https://doi.org/10.1007/BF00127631>
- C. T. McIntire. *Herbert Butterfield: Historian as Dissenter*. London: Yale University Press, 2004.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.
- Chakrabarty, Dipesh. *Avrupa’yı Taşralaştırmak: Postkolonyal Düşünce ve Tarihsel Farklılık*. çev. İlker Cörüt. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2012.
- Goff, Jacques Le. *Tarihi Dönemlere Ayırmak Şart Mı?* çev. Ali Berktaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Grafton, Anthony. *Joseph Scaliger: A Study in the History of Classical Scholarship*. Oxford: Clarendon Press, 1993.
- Halbwach, Maurice. *Kolektif Hafıza*. çev. Banu Barış. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.
- Jordheim, Helge. “Return to Chronology”. *Rethinking Historical Time: New Approaches to Presentism*. ed. Laurent Olivier Marek Tamm. 43–57. London: Bloomsbury Academic, 2019.
- Küçükalp, Kasım. *Nietzsche ve Postmodernizm*. İstanbul: Kibele Yayınları, 2010.
- Levi-Strauss, Claude. *İrk, Tarih ve Kültür*. çev. Işık Ergüden Haldun Bayrı vd. İstanbul: Metis Yayınları, 1997.

- Levi-Strauss, Claude. *Mit ve Anlam*. çev. Gökhan Yavuz Demir. İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
- Levi-Strauss, Claude. *Yaban Düşünce*. çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Lewis, Mumford. *Technics and Civilization*. London: Routledge, 1934.
- Mitchell, Leslie. *The Whig World 1760-1837*. London: Hambledon Continuum, 2007.
- Persky, Richard. *Kairos: a Cultural History of Time in the Greek Polis*. Michigan: University of Michigan, 2009.
- Pollmann, Judith. *Memory in Early Modern Europe: 1500- 1800*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Race, William. "The Word Kairos in Greek Drama". *Transactions of the American Philological Association* 111 (1981), 197-213.
- Ricoeur, Paul. *Hafıza, Tarih, Unutuş*. çev. M. Emin Özcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Serres, Michel - Latour, Bruno. *Conversations on Science, Culture and Time*. çev. Roxanne Lapidus. USA: The University of Michigan Press, 1995.
- Şimşek, Ahmet. "Kronoloji ve Zaman Algısı". *Tarih Nasıl Öğretilir? Tarih Öğretmenleri İçin Özel Öğretim Yöntemleri*. ed. Mustafa Safran. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 2011.
- Tanaka, Stefan. *History Without Chronology*. California: Lever Press, 2019. <https://doi.org/10.1215/08992363-3325064>
- Taylor, Alan John. *Essays in English History*. New York: Penguin Books, 1976.
- Veyne, Paul. *Tarih Nasıl Yazılır?* çev. Nihan Özyıldırım. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Willcox, William B. "The Tory Tradition". *The American Historical Review* 48/4 (1943), 707-721. <https://www.jstor.org/stable/1840484>
- Williams, Basil. *The Whig Supremacy 1714-1760*. Oxford: Oxford University Press, 1962.

Reaching the Present in the Social Sciences: The Relationship Between Chronology and Whiggism

Extended Summary

The understanding of time in the methodological basis of social science studies is an important issue. The definition of past, present, and future, the course of movement between them, and the difference between the object of research and its time are the defining characteristics of this methodology. The article discusses the dominance of the present as a unit of time over the past, which is also a unit of time. The acceptance of the present as different, new, and absolute compared to the past is explained through the concepts of chronology as a temporal technique that constitutes the present and whiggism as a preference in the way the present is constituted.

Chronology derives from the root *chronos*, which in the ancient thought meant progress and continuity. Chronology, which constitutes a consecutive, independent, measurable, and mathematical understanding of time, is based on the calendar culture of Western thought. Chronology, which has two basic elements: continuity and point moment, forms the basis of the modern understanding of time. Chronology, which creates a comparison between the past and the present by connecting the temporal present to the before and after, is dominant in the methodology of social sciences. This situation causes chronology to direct the epistemology of social sciences.

The fact that chronology is an inevitable element in the methodology of social sciences should be discussed. Accordingly, chronology, with its feature of continuity, has caused history to take on a mythological character. The past, which we are forced to think of as sequential, does not have a standardized continuity. The chronological sequence, in which certain elements are emphasized and others ignored, transforms the understanding of time into an artificial and unreal state. The idea of time consisting of moments chained together abstracted from meaning, memory, and identity, is disconnected from the connections of real social life. The fact that large periods are summarized with a certain preference and condensed into a few moments raises the idea that chronology may be a whiggistic tendency.

Whiggism as a time problem has two elements in its conceptual background: political and historiographical. The thoughts and actions of the Whigs, the British political group that defended the parliamentary system for their interests, constitute the political background of the concept. Whiggism, which is considered as a problem in historiography, is defined as abstracting the past and interpreting it in a way to give the present certain inferences. Whiggism glorifies the successful revolutions of the past and emphasizes the principles of development and progress. Elements that can give the present act as a magnet for the mind when dealing with the past. Thus, the past is categorized and divided into those that contribute to the progress of the present and those that slow it down.

The whig interpretation, which leads to the delusion that it is possible to see the present

in the past and to recognize the roots of the present in the past, leads to the exclusion of any difference in the past that cannot be referenced in the present. The difficult, laborious complexity of the past that is difficult to analyze is excluded, and the elements that are closest to the present and can be understood by the present are preferred. This process allows us to obtain clear answers to questions about the past, and so history gives the impression of using precise language for the present. This is an optical illusion. With this illusion, the past is simplified and the view of the past takes on an intrusive, reconstructive character.

Chronology as a temporal technique that constitutes the present, and whiggism as a choice in the way the present is constituted, tends towards whiggism in four fundamental ways. First, chronology simplifies the past by summarizing it. The abbreviated past is accelerated. Acceleration is a temporal rhythm in which getting better depends on shortening distances. Time that can be accelerated can be judged as progressing or regressing.

Secondly, chronology trivializes history by placing the past, which it can accelerate, in the same period. This leads to the evaluation of the elements of the past as a monochromatic structure, even though they take place in different times and experiences. Periodization studies have also supported this monotonous perception of the past.

The third whiggistic tendency of chronology is that the past, which has become a monotonous structure, continues its continuity by showing a linear progression until the present. Chronology models not only the past but also the present and the future as temporal units from the natural sciences and subjects them to diachronicity. The continuity of continuity is ensured by diachronicity. Breaks, deviations, or cyclical repetitions are not included in continuity. The past, perceived as a single structure, is differentiated from the present. Thus, the past, which is homogenized and in continuity, contributes to a different and sublime present. The last whiggistic tendency of chronology is the glorification of the present in this context.

The whiggistic tendencies of chronology as a temporal sequence are its simplification by summarizing the past, its uniformization but in a continuous form, and finally its glorification of the present that it reconstructs and turns it into a starting point. The aforementioned tendencies that chronology harbors from its origin and by its elements should bring up a methodological alternative. This methodological alternative is cairological time, the discontinuous, finite, incomplete, and authentic time of history that allows human experience.

Cairological time takes its origin from kairos, the mythological expression of time in Greek thought. Kairos, which expresses the time of meaning and existence, is qualitative and represents flexible temporality. Cairological time is proposed as a time in which the constant flow of chronology can be interrupted and allows for stopping. It is not a new chronology that is intended to emerge through the use of cairological time, but a qualitative change of time. The disconnections between old and new, past and present are abolished and the subject-object dualism of chronology is subverted by chronological

time. Thus, chronological assumptions such as temporal concept dualism, progress, development, and the absoluteness of the present are included in the same destruction. With the substitution of cairology for chronology, the time of the social sciences will be concrete, inclusive of life, discontinuous, and indivisible into numbers.

The options that a cairological understanding of time provides to the methodological field can allow the past under study to move away from the question of origins and focus on the passage of time. This moves the past from being the subject of causes to being the subject of progress and process. Time, which the chronological view transforms into an objective, functional, rational, mathematical, and ultimately scientific timetable, can be returned to its natural sphere and its position as an element of human and social life through the cairologic understanding. The Whiggistic chronological view considers only the present absolute, while all time is relative. This leads to a failure to recognize that the age we live in and its subjects are relativized. As long as the present self considers itself autonomous and absolute, it fails to realize that it is part of the larger historical process and fails to discover where its ideas and prejudices are located.

Keywords

Sociology of Religion, Present, Past, Chronology, Whiggism, Cairological Time.